

HİKMƏT MƏLİKZADƏ.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, Prezident təqəddürçüsü

"QƏM YAĞIŞI" NIN VİDA SOYUĞU

(Xəliq Azadın romanı haqqında qeydlər)

Ösəndə, romancılıq da ədəbi tədqiqat işidir. Bunu bir ehtimal sanmayaq, çünki nəsrin ədəbi situasiyaları (geniş anlamda) bir roman xisləti yaradır və bu rəqurs öz miqyaslarını əhatəli baxış bucaqları vasitəsilə xarakterizə edir. Doğrudan da, romancılıq təkə bədii xarakteri ilə deyil, həm də ictimai zərurəti ilə ehtiva olunur. İstedadlı qələm sahibi Xəliq Azadın romana, ümumiyyətlə, nəsrə münasibətindəki qabarıq aspektləri də bu zərurətin bir səciyyəsi kimi mənalandırmaq olar. Açıqı, onun 2020-ci il tarixdə fitrətli yazarı Əli bəy Azərinin redaktorluğu ilə "Zongozurda çap evi" nəşriyyatında işıq görmüş "Qəm yağışı" (nəsr) kitabı da bu xarakterə zəruri əsas verir. Bəri başdan deyək ki, duyğusal tərənnümlə başlayan, pünhan məclarəda təlatümü uğrayan və sonra da bir anın içində daşlaşan məhəbbətə ithaf kimi səciyyələnən bu kitab müasir baxışlıdır, burada zərurifektivi və ədəbi mənə ürəkyaıcıdır, hadisələr oxucuda isti könlü çirpintiləri yaradır, müəllif əsar boyu ictimai zərurətlərə (öz şəxsi fonunda) bir təsnifat verir, əsas da səmimi-konkret fikirlərin kompozisiyası və bədii-ictimai məğzini maraqlı statuslar kimi təqdim edir.

Bir özbək qızının bir azərbaycanlı oğlanla pünhan çevrələrdə qurduğu və qısa zamanda

qəm yağışına çevrilən sevdə yangıları müəllifin təhkiyəvi zəmini olsa da, mövcud ədəbi realıq tamamilə başqa münasibətlərdən qaynaqlanır: o mənada ki, yeniyetməlik və gənclik hüddulərində çırpınan, ikitərəfli milli dəyərlərə aludə paradok yaradan İnaq və Azadın könlü xoşluğu (bəlkə də) içlərində qəfil kükrəyən öləri hissədir, fəqət zaman komponenti bu hissənin qaynar bir sevgi olduğuna dəlalət edir və oxucu olaraq müəllifi sarıan odun-atəşin kövrək çinqlərinə baxış ötürür.

Bir növ, fəlsəfi-modern əhatə cızan "Qəm yağışı"nda mötə özüündək yaradır, mövzu bitkin məntiqlidir, müəllifin fikirtəqdimətmə dürüstlüyü həyatəbaxışın sivil tərzləri kimi xarakterizə edir. Lakin fərdi müləhəzədəki pessimistlik ovqata bir qədər əks təsir bağışlayır. Bu da şübhəsiz, müəllifin (ictimai ampulada) modern çək-çevirə maruz qalmasından irəliləyir. Çünki buradakı məhəbbət də, o məhəbbətə müntəzir surətlər də (başqa əsərlərdəki kimi) eyni və oxşardır, fərqli olan xoşoqat zaman uqununda fəvqol izdivaclara eyməli eniş etməkdir. Və səmimi deyək, müəllifin ədəbi ismarncı vəhiməlidir, qorxulu hislər yaradır. O mənada ki, "Qəm yağışı"nda məhəbbət bir kodeks olaraq təlatimli həyat zərurətidir, müəllif eşqəna

münasları (nəticə etibarilə) bir kod altında sistemləşdirib.

Romanı duyğusal edən təkə sevgi hücrələri deyil, həm də milli duyğulardır. İnaqın da, Azadın da aludə olduqları məhəbbət onları (dərhal) təsir altına almır, əksinə, bu isti baxışlar ruhsal quruluşludur deyə, baş obrazlar vətən proseslərini sevgidən irəliləyir, bu səmimiyyətdə sanki bir büst qoyurlar. Elə əsər boyu duyğusalıgın ictimai-ədəbi təsir miqyaslarını böyüyən və artan həddə gətirən də möhz bu mənə-lardır.

"Qəm yağışı"nda milli heysiyyətdə ünvan verən dramatik zərurətlər çoxluq təşkil edir. Baş obrazlardakı cürət, mübarizə məğzləri qabarıqdır, ən başlıcası, hər iki tərəf üçün (dediyimiz kimi) Vətən obrazı daha müfəssəldir.

Müəllif (belə deyək) əsər boyu sevgini fərqli xarakterizə edir; sovet dövrünün sevdə çinqləri ilə müasirliyin gətirdiyi çilpaq sevgilərə yerlə-göy uzaqlığına fərq qoyur, oq İnaq və Azadın çabaladıqları nakam məhəbbəti də möhz bu paklıqda cilləyir. Təəssüf ki, sonradan bu saf sevgini vəhimə dolu anların yaradacağı dəhşətlər müşayiət edir, ardınca da hər iki obraz nakam acılarının içində bir səcdəlik haqqı tapır.

"Qəm yağışı"nda adı hislərin məhəbbət qəlibində kükrəməsi - təcəllası mistik-ictimai səciyyə kösb etsə də, ruhsallıq epik məğzi romançılıq qatlarına yüksəldir, müəllif sanki oxusunu əzəbin dadına baxmaq şərifinə nail edir, fəlsəfi ovqat yaradır. Barmalıdır ki, bu ədəbi kreativlik təkə İnaq və Azadın dərğün baxışlarında mənə verir, həm də müəllifi bu fəvqəzərurətə (ciddi) sövq edir.

Qeyd etdiyimiz kimi, romanda əvvəlki ille-

rin ənənəvi ovqatları, insan-mühit və tale seyrçiliyi də diqqətdən kənarə deyil. Sosial qaya, ictimai həssaslıq və bu zəmində ehtiva edən həyat realıgı da oxucunu düşündürən əsas ədəbi elementlərdir. Bəlli ki, müəllif bu prosədə fəal tərəfdir, əsas etibarilə ruhi istisamı qətiyyətlə pisləyir, etinasızlıq və diqqətsizlik hallarını xeyirxahlıqla tənqid edir.

Bu rəqursda romanda içitirədən son səhnəni təqdim edək:

"İlk əvvəl kiçik damcılardan başlayan yağış aramsız və gur yağın leysana çevrilmişdi. Azad gözətçinin daxmasının divarına soykənərək İnaqın yatdığı yərə zilləmişdi gözünü. Birdən düşündü ki, doğrudan da bu yağış indi boşboşuna yağmır. Bu lesanı yağdırən İnaqın ruhudur. Nakam arzuların çağırışdır. İnaq istəmir ki, Azad tez vadalaşıb getsin. Tək qalacağını bilir..."

Bu epik parçada vada çığırtsı var. Müəllifin labirinto salan hislər onun ərzinə çatmaq istədiyi fikrin məhiyyətinə tapmağa sövq edir. Və sonra da bu kodəks daha mürəkkəb əhatəli olur: oxucu da, müəllif də, elə baş obrazları nakam hücrədə sıxan epik təlatümü də çiliklənməmiş güzgüdəki insan əksi kimi təsir verir. Bu mənada, "Qəm yağışı"nın sistem hüddunda acı bir üzüntü, çilgün bir qəm şəhi var. Baxışlarımız bu şəhə bulandıqca hislərimiz fəza qatına qalxır, orada sanki Azadı təklük girdəbinə itələyən sevdəsizliğin rəngini, İnaqın nakam eşqin tufanında yoxluğa atan həyatın fəvqəni görmək istəyirik. (Müəllifin də dediyi kimi) bu, mümkündür!

...Bütövlükdə isə tale və həyat gedişatı maraqlı doğuran "Qəm yağışı"nın Xəliq Azadın uquru hesab etmək olar.

